

Amasya Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
3(2), 317-356, 2014

<http://dergi.amasya.edu.tr>

5-8 Yaş İki Dilli Çocukların Türkçe Konuşmalarında Kullandıkları Sesbilgisel (Fonolojik) Süreçlerin İncelenmesi**

Meryem Rezzagil ve Berrin Akman*

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Alındı: 10.06.2014 - Düzeltildi: 25.09.2014 - Kabul Edildi: 16.10.2014

Özet

Bu araştırma; 5-8 yaşlarındaki İngilizce / Türkçe, Almanca / Türkçe ve Farsça / Türkçe iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerini ortaya çıkarmak ve bunları birbirleriyle karşılaştırmak ve sesli fonemlerin önemini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara il merkezinde bulunan yabancı uyruklu çocukların gittiği anasınıfları ve ilköğretim okullarının 1. ve 2. sınıflarına devam eden 5-8 yaşlarındaki 41 iki dilli çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın sonunda elde edilen bulgulara göre iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerde 3 grup arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmuştur. Dört temel grupta süreç kullanım yüzdesine bakıldığında; Almanca/ Türkçe iki dilli çocuklar diğer iki gruba göre hece yapısı ile ilgili süreçleri daha fazla kullanırken, İngilizce/ Türkçe iki dilli çocuklar benzetme ve seslerin yerini değiştirme süreçlerini, Farsça/ Türkçe iki dilli çocuklar ise yerine koyma süreçlerini diğer iki gruba göre daha fazla kullanmaktadırlar. Bunun yanında ünlülerle ilgili süreçleri en çok Farsça/ Türkçe iki dilli çocuklar kullanmaktadırlar. Bu araştırmanın

* Sorumlu Yazar: E-posta: bakman@hacettepe.edu.tr

** Bu makalede, birinci yazarın "5-8 Yaş İki Dilli Çocukların Türkçe Artikülasyon Özelliklerinin Sesbilgisei (Fonolojik) Süreçler Açısından İncelenmesi" adlı tezinin verileri kullanılmıştır. Ulusal tez merkezinde tez kayıt numarası: 26518.

ISSN: 2146-7811, ©2014

sonuçlarına göre iki dilli çocukların dil değerlendirmesinde sesli fonemlerin sessiz fonemler kadar önemli olduğu da bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sesbilgisel (Fonolojik) Süreçler, İki Dilli Çocuklar, Dil Gelişimi

Giriş

Sesbilgisel süreçler, çocukların, yetişkinlerin konuşmalarına benzer bir konuşma yapabilmek için, onların konuşmalarını nasıl sadeleştirdiklerini açıklamaktadır. Bu süreçlerin analizi ile çocuğun konuşması, yetişkin konuşması ile karşılaştırılır. Sesbilgisel süreçleri inceleme çocuğun hatalarını tespit etme ve daha sonra aynı anda birkaç fonemi inceleme olanağı sağlar (Shipley & McAfee, 2004).

İki dilli çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçler, tek dilli çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçlerden farklıdır. İki dilli çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçlerin bir kısmı dile özgü olup, tek dilli çocukların kullandıklarına benzemektedir. Diğer kısmı iki dilli çocukların iki dil bildiklerinden meydana gelmekte ve onların sesbilgisel seviyedeki etkileşimlerini göstermektedir. Gildersleeve-Neumann & Davis'e (1998) göre iki dilli çocukların, büyüdükçe, yaptıkları ses hataları ve kullandıkları süreçler tek dilli çocukların yaptıklarına ve kullandıklarına benzemektedir (akt: Goldstein ve ark, 2005).

Çocuğun sesbilgisel gelişimini anlamak, onun konuşmasında yaptığı hataları anlamakta yardımcı olur. Bu hataların düzenini yani sesbilgisel süreçleri araştıran bu çalışma, iki dilli çocukların sesbilgisel süreçlerini ortaya çıkarmak amacıyla planlanmıştır. Bu araştırma İngilizce/ Türkçe, Almanca/ Türkçe ve Farsça/ Türkçe olmak üzere 3 grup iki dilli çocuğun sesbilgisel süreçlerini birbirleriyle karşılaştırmak, süreç kullanımında gruplar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak ve süreç kullanımında sesli fonemlerin önemini vurgulamak amacıyla yapılmıştır.

Çocuğa kendi gerçekliği içinde yaklaşmayı başarabilen, sıra dışı bir kurgu içeren ve estetik imgelerle çocuğa seslenen Mustafa Delioğlu binden fazla kitapta yer alan yapıtları ile bu anlamda ülkemiz çocuk edebiyatına önemli katkılar sunmaktadır. Alan uzmanları tarafından hazırlanan 'Okulöncesi Çocuk Edebiyatı Kitap Kataloğu'nda, öğretmenler, veliler,

okulöncesi çocuklar, alan araştırmacıları, kütüphaneciler, yayınevleri ve kitabevleri için önerilen kitap listesinde Delioğlu'nun resimlediği çocuk kitapları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, Delioğlu'nun resimlediği, “Öğretmenin Sihirli Şapkası, Dedemin Sihirli Dolabı, Ninemin Arkadaşı, Ninemle Hayvanat Bahçesinde, Peynirli Börek” isimli yapıtlardaki resimler incelenmiş ve bu resimlerin niteliği değerlendirilmiştir.

Dil Sınıflamaları

Dünyada konuşulan ve konuşulmuş olan dillerin genellikle iki açıdan sınıflandırması gelenek olmuştur:

1. Biçim açısından
2. Kaynak açısından

Biçim ya da yapı bakımından dünya dilleri başlıca 3 bölüme ayrılır:

1. Yalınlayan diller
2. Bağlantılı (bitişken) diller ve kaynaştıran diller
3. Bükümlü diller

Yalınlayan dillerin tipik örneği olarak Çince gösterilebilir. Bağlantılı dillere Türkçe; bükümlü dillere ise Arapça, Almanca ve Fransızca örnek verilebilir.

Kaynak bakımından sınıflandırmada ise, 3 gruptan bahsedilebilir:

1. Ural-Altay dil ailesi
2. Hint-Avrupa dil ailesi
3. Hami-Sami dil ailesi

Ural-Altay dil ailesine Türkçe; Hint-Avrupa dil ailesine Farsça, İngilizce, Almanca; Hami-Sami dil ailesine de Arapça örnek verilebilir (Aksan, 2009).

Dünyada konuşulan ve konuşulmuş olan dillerin biçim açısından ve kaynak bakımından akraba olabilecekleri gibi kültürel açıdan da akraba olabilmektedirler. Kültürel akrabalıkta en çok alınan öğeler, sözcüklerdir. Farsça ve Türkçe farklı dil ailelerine mensup olduklarına rağmen, aralarında kültürel akrabalık görülmektedir ve ortak sözcükleri fazla sayıda bulunmaktadır (Aksan, 2009).

Bu iki dil kültürel olarak akraba oldukları için, Türkçedeki bazı eski sözcükler (kendi dil ailesiyle ortak olan sözcükler) unutulmuş ve onların yerini kültürel akrabası olan Farsça sözcükleri almıştır. Fakat bu arada Farsça sözcükleri Türkçeye transfer olurken, Türkçe dil bilgisi kurallarına uyması gerektiği için sözcüklerdeki sesler değiştirilmiştir. Örneğin “ümit” sözcüğü Farsçadan Türkçeye transfer olmuştur. Bu sözcüğün Farsçası “omid” sözcüğüdür. Bu sözcük Türkçeye transfer olduğu zaman “d” sesi Türkçede sözcüklerin sonuna gelmediği için “t” sesine dönüşmüştür. Daha sonra da büyük ünlü uyumuna uyması için “o” sesi de “ü” sesine dönüşerek Farsçadaki “omid” sözcüğü Türkçeye transfer olurken “ümit” şeklini almıştır.

Konuşmada Kullanılan Seslerin Sınıflandırması

Sözcükleri oluşturan dil sesleri, söyleyiş nitelikleri bakımından genel olarak iki açıdan bölümlendirilir:

1. Çıkış biçimine göre
2. Çıkış yerine göre

Eskiden beri süregelen bu bölümlenmeye göre dil sesleri, çıkış biçimleri bakımından ünlü ve ünsüz olmak üzere ikiye ayrılır.

Bugünkü Türkiye Türkçesi ses dizgesinde yer alan temel ünlüler Tablo 1a’da, temel ünsüzler ise Tablo 1b’de özetlenmiştir (Aksan, 2009).

Tablo 1a. Türkiye Türkçesi ses dizgesinde yer alan temel ünlüler

	Dilin durumuna göre				
	Ön ünlüler		Arka ünlüler		
Ağız açıklığına göre	Kapalı	Açık	Kapalı	Açık	
Dudakların durumuna göre	Düz	İ	E	I	A
	Yuvarlak	Ü	Ö	U	O

Tablo 1b. Türkiye Türkçesi ses dizgesinde yer alan temel ünsüzler

		Çıkış yerlerine göre						
		Çift dudak	Diş Dudak	Dişeti	Dişeti damak	damak	Yumuşak damak	gırtlak
ÇIKIŞ BİÇİMİNE GÖRE	Kapanma ünsüzleri	ötümsüz	P	t		k	k	
		ötümlü	B	d		g	g	
	Kapanma daralma ünsüzleri	ötümsüz			Ç			
		ötümlü			C			
	Daralma ünsüzleri	ötümsüz		F	s	Ş		h
		ötümlü		V	z	J	y	ğ
	Burun ünsüzleri	ötümsüz						
		ötümlü	M		n			
	Yan ünsüzler	ötümsüz			l	L		
		ötümlü						
	Çarpmalı vurmali ünsüzler	ötümsüz						
		ötümlü			r			

Sesbilgisel Süreçler

Stamp (1969), doğal sesbilgisi teorisi ile sesbilgisel süreçler kavramını ortaya atmıştır (akt: Topbaş, 2006). Stamp'e göre sesbilgisel süreçler, çocuğun konuşma üretiminde belirli güçlük sergileyen ses ya da ses dizinleri yerine, güçlük dereceleri daha az (fakat benzer) ses ya da ses dizinleri kullanma için uyguladıkları zihinsel bir süreçtir. Stamp, bu durumu, çocukların sesletim güçlüklerinin üstesinden gelebilmeleri amacıyla bir tür sesbilgisel basitleştirme stratejisi olarak açıklamıştır (Topbaş, 2006).

Bu teori İngilizce için sunulmuştur ve bu teoriye göre 4 temel süreç vardır:

1. Hece yapısı ile ilgili süreçler
2. Benzetme süreçleri
3. Yerine koyma süreçleri
4. Seslerin yerini değiştirme süreçleri (Stoel-Gammon, 1991).

Sesbilgisel süreçler kavramı, çocuğun yetişkinin ses sistemini hedeflediğini varsaymaktadır. Ancak çocuklar yetişkinin söylediğini söylemeye çalışırken kendi konuşma kapasitelerindeki kısıtlılıkların etkisiyle yetişkinin sesbilgisel sistemini sadeleştirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sadeleştirme motor güçlükler, yani üretim zorlukları yüzünden olduğu kadar, algılama kısıtlarına veya yorum kurallarına bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir (Bernthal & Bankson, 1988; akt: Acarlar

& Ege, 1996). Normal gelişim gösteren çocuklarda konuşmanın başlangıcında görülmeye başlayan bu süreçlerin okul öncesi dönemde kendiliğinden değişme ile devam ederek 4 yaş civarında kaybolduğu görülmektedir (Stoel-Gammon & Dunn, 1985; Dodd & Lacano, 1989; akt: Acarlar & Ege, 1996).

İki Dilli Çocuğun Sesbilgisel Seviyedeki Etkileşimi

Weinreich (1968), sesbilgisel seviyede etkileşimin nasıl meydana geldiğini açıklamıştır. Olay iki dilli bireyin ikinci dilini konuşurken iki dilinde de var olan malzemenin çakışmasıyla meydana gelir. Burada Weinreich'e göre bireyin ilk öğrendiği dil onun ikinci dilinin sesbilgisini etkiler. Bu olayın 4 farklı şekli vardır: Azaltarak farklılaştırma, çoğaltarak farklılaştırma, yeniden yapılandırma, birbirlerinin yerine kullanma.

1. Azaltarak farklılaştırma: Bir dilde olmayan bir kalıba başka dilde rastladığımız zaman o kalıpları azaltarak farklılaştırmadır. Örneğin İngilizcede "sit" sözcüğündeki "i" sesi [ɪ], "seat" sözcüğündeki "i" sesi ise, [i] olarak telaffuz edilir. Fransızcada ise "i" sesi için sadece [i] telaffuzu vardır. Bu yüzden bir Fransızca / İngilizce iki dillisi, İngilizcedeki iki tane farklı telaffuzu da tek telaffuz olarak söyleyebilir (Romain, 1995).

Türkçeden bir örnek vermek gerekirse Farsçada [xəz] sözcüğündeki "g" sesi [x]; [gəz] sözcüğündeki "g" sesi ise [g] olarak telaffuz edilir (birinci sözcük kaz anlamında, ikinci sözcük ise Türkçede olduğu gibi gaz anlamındadır). [x] sesi daralma ünsüzü iken, [g] sesi kapanma ünsüzüdür. Türkçede ise sadece [g] sesi vardır. Bu yüzden bir Farsça/ Türkçe iki dilli çocuk, Farsça konuşmasında iki sözcükteki "g" sesini, [g] olarak telaffuz edebilir.

Döpke (1998), İngilizce/ Almanca iki dilli çocuklarla yaptığı araştırmasında iki dilde de sözdizimini incelemiş ve bu çocukların iki dilde bu kuralları nasıl kullandıklarını gözlemiştir. İngilizcede cümle için özne-eylem-tümleç sıralaması varken, Almancada bu sıralanış değişebilir ve bu sıralanışın yanında başka sıralanışlar da vardır. Döpke'ye göre Almancada bu sıralanış için birkaç modelin mevcut olması, İngilizce/ Almanca iki dilli çocuklar için belirsizliğe yol açmaktadır. Bu çocuklar bu belirsizliği gidermek için İngilizcedeki mevcut olan tek

sıralanışı Almanca cümlelerine aktarmışlar ve tüm Almanca cümlelerinde bu sıralanışı kullanmışlardır. Döpke'ye göre çocuk bu işi Almancada diğer sıralanışları iyi öğrenene kadar devam etmekte ve böylece İngilizceden Almancaya aktarım yapmakta ve Almancasında etkileşim görülmektedir. Hâlbuki bu çocukların cümle sıralanışında İngilizcelerde etkileşim söz konusu değildir ve Almancadan İngilizceye aktarım görünmemektedir. Döpke aktarımın yönünü belirsizliğin göstereceğini ifade etmiştir. Bu çocukların Almancasında belirsizlik olduğu için aktarım İngilizceden Almancaya doğru gözlenmektedir (Döpke, 1998).

2. Çoğaltarak farklılaştırma: Bir dilde var olan ses sistemini gereksiz yere diğer dile dahil etmekle meydana gelir (Romain, 1995). Örneğin, Weinreich (1968), Romanların gerekli olmadığı halde, kendi dillerinin ses sistemini Almancada kullandıklarını yazmıştır.

3. Yeniden yapılandırma: Bir dilde rastlanan ve diğer dilde ona benzer bir yapı olmadığı zaman o yapıyı yeniden yapılandırarak uygulamaktır. Örneğin İtalyanca / İngilizce iki dilli birey, İtalyanca kurallarından dolayı, İngilizcedeki “patty” sözcüğünde, “t” sesini iki kez söyleyebilir, hâlbuki İngilizcedeki doğru telaffuzu böyle değildir (Romain, 1995).

4. Birbirlerinin yerine kullanma: Bir dilde var olmayan ses sisteminden dolayı başka bir ses sistemini onun yerine kullanmakla meydana gelir (Romain, 1995). Örneğin, Haugen (1956), Norveççe / İngilizce iki dillilerin, Norveççede “z” olmadığı için, İngilizcede “z” olan sözcüklerde, “z” yerine, “s” kullandıklarını ifade etmiştir (akt: Romain,1995).

Türkçeden örnek vermek gerekirse, Türkçede [x] sesi olmadığı için, bir Farsça/ Türkçe iki dilli çocuk, Farsçada [x] sesi olan sözcüklerde, [x] sesi yerine, “h” sesi koyabilir. Örneğin [xəne], (ev anlamında) yerine [həne] söyleyebilir. Ünlü seslerden örnek vermek gerekirse, Türkçedeki “ö”, “ü” ve “ı” sesleri Farsçada yok, bu yüzden bir Farsça/ Türkçe iki dilli çocuk Türkçedeki sözcüklerde “ö” sesi yerine “o”; “ü” sesi yerine “u” ve “ı” sesi yerine “i” sesini koyabilir. Örneğin “Kızılay” sözcüğünü “kizilay”; “ördek” sözcüğünü “ordek” ve “büyük” sözcüğünü “buyuk” olarak telaffuz edebilir.

Bazı dillerde ise “r” ve “l” fonemleri arasında bir farklılık yoktur. Bu yüzden bunları İngilizcede birbirlerinin yerine kullanabilirler. Örneğin “liklik” sözcüğü, [rıkırık] olarak söylenebilir (Romain, 1995).

Azaltarak farklılaştırma ve çoğaltarak farklılaştırma ile bir iki dilli dilinde çeşitli fonemler yaratabilir. Etkileşim şekillerinden en çok görülen ve belki de konuşmayı en çok değiştirebilen azaltarak farklılaştırmadır (Beardsmore, 1986).

Sesbilgisel seviyedeki etkileşimin başka nedenleri de vardır. Örneğin iki dil arasında var olan sözcük yapısındaki sesbilgisel kuralların farklı olması, etkileşimi oluşturmak için bir nedendir. Örneğin İngilizce ve İspanyolcada [m, n, ŋ] fonem olarak mevcuttur. Fakat sözcükteki durumlarına göre iki dilde fark vardır. İngilizcede hepsi sözcüğün sonuna gelebilirler, halbuki İspanyolcada sadece [n] sözcüğün sonuna gelebilir. Bu yüzden İspanyolca / İngilizce iki dilliler “run”, “rum” ve “rung” sözcüklerinin hepsini [rʌn] olarak telaffuz ederler (Romain, 1995). Buna bir örnek de Türkçeden vermek istersek; Türkçede sesbilgisel kurallara göre “kitap” sözcüğü, ünlü ile başlayan bir ek aldığında “kitabım” şeklini alır. Yani “p” sesi, “b” sesine dönüşür. Bu sesbilgisel kural Farsçada yok, Farsçada hiçbir ses ek alırken değişikliğe uğramaz. Bu yüzden bir Farsça/ Türkçe iki dilli çocuk “kitap” sözcüğünü “kitab” olarak söyleyebilir, çünkü bu ses değişimini algılayamayabilir.

Leopold (1970) ise, iki dilli olarak yetişen kızının günlük gözlemlerinden oluşan kitabında iki dilli çocuğun söylemekte zorlandığı sesler yerine başka sesler koymanın yanında, bazen zorlandığı sözcükleri kullanmak yerine, onların eşanlamlısını kullanmayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Celce-Murcia’ya (1978) göre de çocuklar bazen bir sözcüğü söylemekte zorluk çektiklerinde o sözcüğü o dilde söylememeye özen gösterirler.

Yöntem

Bu araştırma iki dilli çocukların sesbilgisel süreçlerini ortaya çıkarmak ve birbirleriyle karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır.

Çalışma Grubu

İki dilli çocukların sesbilgisel süreçlerini ortaya çıkarmak ve birbirleriyle karşılaştırmak amacıyla yapılan bu araştırmanın çalışma grubunu, Ankara il merkezinde bulunan yabancı uyruklu çocukların gittiği anasınıfları ve ilköğretim okullarının 1 ve 2. sınıflarına devam eden 5-8 yaşlarındaki toplam 41 iki dilli çocuk oluşturmuştur.

Çalışma grubuna 15 İngilizce/Türkçe; 14 Almanca/Türkçe, 12 Farsça/Türkçe iki dilli çocuk alınmıştır. Çalışma grubuna alınan 15 İngilizce / Türkçe iki dilli çocuktan; 6'sı 5-6 yaş grubunda (5;0-5;11), 5'i 6-7 yaş grubunda(6;0-6;11) ve 4'ü 7-8 yaş grubundadır (7;0-7;11). Almanca / Türkçe iki dilli çocukların ise 4'ü 5-6 yaş grubunda, 4'ü 6-7 yaş grubunda ve 6 'sı 7-8 yaş grubundadır. Farsça / Türkçe iki dilli çocukların ise; 4'ü 5-6 yaş grubunda, 5'i 6-7 yaş grubunda ve 3'ü 7-8 yaş grubundadır.

Bu araştırmada gruplar seçkinsiz örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Bu yüzden araştırmada tek değişken Türkçeden başka konuştukları dil seçilmiş ve diğer değişkenlerin (cinsiyet, okulun eğitim dili, ebeveynlerin Türk olup olmaması, Türkiye'de yaşadıkları süre, evde konuşulan dil) etkisi araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Aracı

Çocukların sesbilgisel süreçlerini değerlendirmek amacıyla Ankara Artikülasyon Testi (AAT) kullanılmıştır. AAT, 2-12 yaş grubu çocuklarının Türkçedeki sesleri kazanımlarını ve kullanımlarını sistemli olarak değerlendirmek için; Ege, Acarlar ve Turan tarafından, Haziran 2005 tarihinde geliştirilen, çocukların sesbilgisel düzeyi hakkında ve çocukların dildeki sesleri ediniminin ayrıntılı incelemesini sağlayan bir resim isimlendirme testidir. Test 47 resimde isimlendirilen 53 sözcük, Türkçedeki tüm ünsüz sesleri (fonemleri), 5 ayrı pozisyonda (sözcük başı, sözcük sonu ve 3 sözcük içi pozisyon) test etmektedir (Ege, Acarlar, Turan, 2005).

AAT'inde çok heceli sözcükler sınırlı sayıda olduğundan, ünlü sesleri de 4 pozisyonda (ünlü sesler sözcük içi pozisyonda hece başında bulunmaz) incelenebilmesi için, veri toplama

aracının yanı sıra; toplam 17 resimli karttan oluşan 26 sözcük test edilmiştir. Bu sözcükler Güteryüz (1995) ve Acarlar (1995)'ın doktora tezlerinde kullandıkları sözcük listesinden faydalanarak, seçilen sözcükler 5 alan uzmanının görüşü alınarak oluşturulmuş ve pilot uygulaması yapıldıktan sonra çocuklara uygulanmıştır. Bu sözcükler için de aynen AAT'inde olduğu gibi resimli kartlar hazırlanmış ve çocuklara gösterilerek isimlendirmeleri istenmiştir. Böylece bu araştırmada Ankara Artikülasyon Testindeki 53 sözcük, resimli kartlardaki 26 sözcükle, toplam 79 sözcük kullanılmıştır.

Uygulamada araştırmacı çocuğa resimleri göstererek, onun isimlendirmesini istemiştir. Eğer çocuk bazı resimleri isimlendirmede zorluk yaşadığı ise araştırmacı tarafından ipuçları verilmiştir. İpuçları verirken hedef sözcüğü kullanmamak çok önemlidir. Örneğin çocuk kedi resmine baktığında resmi isimlendiremiyorsa "Bu hayvan miyav diye ses çıkarır" şeklinde ipucu verilir (Ege, Acarlar, Turan, 2005). Eğer ipuçlarıyla da çocuk resmi isimlendiremiyorsa, geciktirilmiş taklit yöntemi kullanarak çocuğun resmi isimlendirmesi sağlanmıştır. Geciktirilmiş taklit yönteminde resimdeki hedef sözcük söylenir, daha sonra araya hedef sözcüğü içermeyen kısa bir cümle söylenir ve sonra hedef sözcük tekrar sorulur. Örneğin kedi resmi için geciktirilmiş taklit bu şekilde verilir "Bu bir kedi. Yumuşak tüyleri var. Neymiş bu?" (Ege, Acarlar, Turan, 2005). Bu işlemin genel varsayımı hedef yapıyı bilmeyen çocuğun taklit de edemeyeceğidir (Acarlar, 2002). Çocuklar resimleri isimlendirirken araştırmacı hatalı söylenen sözcükleri Türkçe olarak aynen çocuğun telaffuz ettiği gibi forma yazılı olarak kaydetmiştir.

Çocuğun yaptığı hatalar yazılı olarak kaydedildikten sonra çocuğun hatalarının analizi yapılarak bu hataların hangi sesbilgisel sürece girdiği tespit edilmiştir. Bu süreçleri belirlerken çocuğun hatalarına bir bütün olarak bakılmış ve kullandığı süreçler dikkatlice incelenmiştir. Daha sonra tüm çocuklara bu işlem yapıldıktan sonra grupların kullandıkları sesbilgisel süreçler ortaya çıkmıştır. Böylece her grubun toplam kullandığı sesbilgisel süreçler ve her sesbilgisel sürecin kaç çocuk tarafından kullanıldığı belirlenmiş ve bu sayının o grubun tüm sesbilgisel süreçlerinin yüzde kaçını kapsadığı

hesapladıktan sonra tüm grupların sesbilgisel süreçlerinin dağılımı verilmiştir.

Analiz

Bu araştırma kesitsel olarak planlanan betimsel nitelikte bir çalışmadır. Çalışmaya Ankara il merkezinde toplam 41 iki dilli çocuk katılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde sesbilgisel süreçlerin kullanım sayısına göre dağılımı verildikten sonra, bu süreçler her grup için sınıflandırılmıştır. Bu işlem 5-6, 6-7, 7-8 yaşlarındaki İngilizce / Türkçe, Almanca / Türkçe ve Farsça / Türkçe iki dilli çocuklar olmak üzere 9 grup için yapılmıştır. Sınıflandırma yapılırken en düşük sesbilgisel süreç kullanım yüzdesi ve en yüksek sesbilgisel süreç kullanım yüzdesi belirlendikten sonra, her sınıflandırmanın yüzde aralıkları belirlenmiştir. Bu aralık ölçme değerlendirme uzmanının görüşüne sunulduktan sonra 3 eşit aralığa bölünmüştür ve düşük aralık “Az (A)”, ortadaki aralık “Orta (O)”, yüksek aralık ise “Çok (Ç)” olarak tanımlanmıştır. Böylece sesbilgisel süreç kullanımı az kullanılan süreçler, orta düzeyde kullanılan süreçler ve çok kullanılan süreçler olarak 3 aralığa ayrılmıştır. Sınıflandırmada kullanılan yüzde aralıkları aşağıda sunulmuştur.

İngilizce / Türkçe, Almanca / Türkçe ve Farsça / Türkçe iki dilli çocuklar olmak üzere 3 grup için yapılan sınıflandırmadaki yüzde aralıkları:

Az kullanılan süreç: %0,1-%6

Orta düzeyde kullanılan süreç: %6-%12

Çok kullanılan düzey: %12-%18

5-6, 6-7, 7-8 yaşlarındaki İngilizce / Türkçe, Almanca / Türkçe ve Farsça / Türkçe iki dilli çocuklar olmak üzere 9 grup için yapılan sınıflandırmadaki yüzde aralıkları:

Az kullanılan süreç: %2-%11

Orta düzeyde kullanılan süreç: %11-%20

Çok kullanılan düzey: %20-%29

Bu işlemde amaç sesbilgisel süreçleri sınıflandırarak her grupta hangi süreçlerin az, hangisinin orta ve hangisinin çok kullanıldığını belirlemektir.

Bulgular ve Yorum

Bu çalışma iki dilli çocukların sesbilgisel süreçlerini ortaya çıkarmak ve birbirleriyle gruplar arası ve grup içi karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu amaca doğru ilk önce bu çocukların kullandıkları ses bilgisel süreçlerin tanımlanması gerekmektedir. Bu süreçleri düzenlerken sesli fonemlerin iki dilli çocukların konuşmasında önemli bir yer aldığını ve sesbilgisel süreçlerin kullanımını açısından, sessiz fonemlerle ilgili süreçler kadar önemli olduğunu vurgulamak amacıyla sesli fonemlerle ilgili süreçlere de yer verilmiş ve bu süreçlerin toplam süreçler içinde yüzdesi incelenmiştir.

Araştırmada Yer Alan İki Dilli Çocukların Türkçe Konuşmalarında Kullandıkları Sesbilgisel Süreçler

İngram (1976), anadili İngilizce olan çocuklar için sesbilgisel süreçler tanımlamıştır. İngram'dan sonra Stoel-Gammon & Dunn (1985), Lambert (1989), Topbaş (1991) ve Grunwell (1991), İngram'ın sesbilgisel süreçlerini temel alarak çalışmalar yapmışlardır. Acarlar (1995) ise, "Türkçe kazanımında kullanılan sesbilgisel süreçlerin incelenmesi ve sesbilgisel bozukluğu olan çocuklardaki süreçlerle karşılaştırılması" başlıklı doktora tezinde anadili Türkçe olan çocuklar için başta İngram olmak üzere yukarıda adı geçen diğer araştırmacıların çalışmalarından da faydalanarak Türkçe kazanımında kullanılan sesbilgisel süreçleri tanımlamıştır. Walters ise 2000 yılında "Doğal olarak iki dil etkisinin altında kalan çocukların sesbilgisel gelişimlerinin incelenmesi" başlıklı doktora tezinde İngilizce / İspanyolca iki dilli çocukların sesbilgisel süreçlerini; İngram (1989), Grunwell (1985), Hodson & Paden (1991), Shriberg & Kwiatkowski (1980) ve Weiner (1979)'in çalışmalarını temel alarak tanımlamıştır. İki dilli çocukların sesbilgisel süreçlerini inceleyen bu çalışmada adı geçen tüm araştırmacıların çalışmaları temel alınarak bu araştırmada yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçler tanımlanmıştır.

Bazı sözcüklerde 2 veya 3 süreç kullanılmıştır. Süreç analizinde bu süreçler birbirinden bağımsız olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmadaki sesbilgisel süreçler 4 temel

bölüme ayrılmıştır: Hece yapısı ile ilgili süreçler, benzetme süreçleri, seslerin yerini değiştirme ve yerine koyma süreçleri. Her bölümde ünlü sesler ve ünsüz sesler ayrı ayrı süreçler şeklinde ele alınmıştır. Böylece toplam 28 süreç ortaya çıkmıştır.

Çalışma grubunda yer alan çocukların sesbilgisel süreçleri aşağıda sunulmuştur.

Hece Yapısı İle İlgili Süreçler

a. Ortadaki ünsüz sesin atılması: Sözcüğün içinde, hece başında bulunan ünsüz sesin atılması şeklinde görülmüştür.

“Kibit”	“Sandala”	“Sandala”
r → ∅	y → ∅	y → ∅
(Kibrit)	(Sandalye)	(Sandalye)

b. Hece atılması: Birden fazla heceli sözcüklerde bir hece atılarak, hece sayısında azalma şeklinde görülmüştür.

“Kalofer”	“Şemsi”
ri → ∅	ye → ∅
(Kalorifer)	(Şemsiye)

c. İki heceden bir hece oluşturma: Bu süreç çok heceli sözcüklerde, sözcüğün iki hecesini kırarak, bu iki heceden bazı sesler atılarak, iki heceyi tek hece haline getirmek şeklinde yapılmaktadır. Böylece sözcükteki hece yapısı değişir ve hece sayısında azalma olur (Walters, 2000). Bu çalışmada görünen iki heceden bir hece oluşturma şekilleri aşağıda sunulmuştur.

“Kalifer”	“Kalorifer”	“Bislet”	“Bislet”
Ka / lo / ri / fer	Ka / lo / ri / fer	Bi / sik / let	Bi / sik / let
r → ∅	i → ∅	l → ∅	k → ∅
o → ∅		i → ∅	i → ∅
(Kalorifer)	(Kalorifer)	(Bisiklet)	(Bisiklet)
“Kaygan”	“Salcak”	“Mandalin”	“Tilfon”
Kay / dı / rak	Sa / lın / cak	Man / da / li / na	Te / le / fon
ı → ∅	ı → ∅	a → ∅	e → ∅

$r \rightarrow \emptyset$ $n \rightarrow \emptyset$
(Kaydırak) (Salıncak) (Mandalina) (Telefon)

d. Ünsüz ses eklemesi: Sözcüğün sonuna ünsüz ses eklemesi şekilde görülmüştür.

“Biskivit” “Bisküvit” “Biskuvit”
 $t \rightarrow +$ $t \rightarrow +$ $t \rightarrow +$
(Bisküvi) (Bisküvi) (Bisküvi)

e. Ünlü ses eklemesi: İki ünsüz ses arasına ünlü ses eklemesi şeklinde görünmüştür.

“Sandaliye”
 $i \rightarrow +$
(Sandalye)

Benzetme Süreçleri

İngram’a göre (1976), Benzetme süreçleri bir sesin diğerine benzetildiği ses değişikliklerini içermektedir. Benzetmeler ileriye veya geriye doğru olarak sınıflandırılmaktadır. İleriye doğru benzetmede öndeki ses benzetmeye neden olmaktadır. Geriye doğru benzetmede ise sonraki ses öndeki sesi etkilemektedir. Sesler yer, şekil veya titreşim özelliği yönünden benzetilmektedir (akt: Acarlar, 1995). Bu çalışmada görünen benzetme şekilleri aşağıda sunulmuştur.

a. Ünsüzler arasında benzetme: Ünsüzler arasında benzetme birkaç farklı şekilde görülebilir. Yumuşak damak benzetme, çift dudak benzetme, dişeti-damak benzetme ve genizsi benzetme. Yumuşak damak benzetmede yumuşak damak ünsüzü olmayan bir ses, sözcükte var olan başka bir yumuşak damak ünsüzünden etkilenecek yumuşak damak ünsüzüne dönüşür. Çift dudak benzetmede ise çift dudak ünsüzü olmayan bir ses, sözcükte var olan başka bir çift dudak ünsüzünden etkilenecek çift dudak ünsüzüne dönüşür. Aynı şekilde dişeti-damak benzetme ve genizsi benzetmeden bahsedebiliriz (Walters, 2000). Bu çalışmada görülen ünsüzler arasında benzetme süreçleri aşağıda sunulmuştur.

“Şemşiye” s → ş (Şemsiye) Dişeti-damak B	“Nimon” l → n (Limon) Genizsi B	“Kibrik” t → k (Kibrit) Yumuşak damak Benzetme	“Mukfak” t → k (Mutfak)
	“Kibrip” t → p (Kibrit) Çift dudak Benzetme	“Ayapkabı” k → p (Ayakkabı)	

b. Titreşim yönünden benzetme: Titreşim yönünden benzetme ünlü öncesi titreşimleştirme ve titreşimsizleştirme olarak iki şekilde yapılmaktadır (İngram, 1976; akt: Acarlar, 1995).

Titreşimleştirme: Bir ünlü önündeki titreşimsiz bir ünsüzün titreşimli yapılması veya sözcüğün sonunda bulunan titreşimsiz bir ünsüzün titreşimli yapılması şeklinde görülmüştür.

“Corap” ç → c (Çorap)	“Gaşık” k → g (Kaşık)	“Zihirbaz” s → z (Sihirbaz)	“Bilot” p → b (Pilot)
	“Jeb” p → b (Cep)	“Cib” p → b (Cep)	

Titreşimsizleştirme: Sözcük başı, ortası veya sonundaki titreşimli bir ünsüzün, titreşimsiz yapılması şeklinde görülmüştür.

“Pıçak” b → p (Bıçak)	“Puçak” b → p (Bıçak)	“Lampa” b → p (Lamba)	“Kahfe” v → f (Kahve)
	“Çips” c → ç (Cips)		

c. *Ünsüz-ünlü arasında benzetme:* “Ünsüz-ünlü” yapısında ünlü sesin öndeki ünsüzün çift dudaksılığına benzetilmesi şeklinde benzetme görülmüştür.

“Buçak”	“Puçak”
ı → u	ı → u
(Bıçak)	(Bıçak)

d. *Ünlüler arasında benzetme:* Burada bir ünlü diğer ünlüye yer (ön-arka) veya şekil (yuvarlak-düz) olarak benzetilmiştir.

“Kalerifer”	“Çokolata”	“Şimsiye”	“Biskivit”
o → e	i → o	e → I	ü → I
(Kalerifer)	(Çikolata)	(Şemsiye)	(Bisküvi)

“Çukulata”	“Utubus”
i → u	o → u
(Çikolata)	(Otobüs)

Seslerin Yerini Değiştirme

Sözcük içindeki ünlü veya ünsüz seslerin yerlerinin değiştirilmesidir. Burada iki ünlü ses veya iki ünsüz ses veya bir ünlü bir ünsüz ses yer değiştirmişlerdir.

a. *İki ünsüz sesin yerini değiştirme:* İki ünsüz sesin yerini değiştirme şeklinde görülmüştür.

“Eşki”	“Muftak”	“Porkatal”	“Taski”
k <--> ş	f <--> t	k <--> t	s <--> k
(Ekşi)	(Mutfak)	(Portakal)	(Taksi)
“Yüra”	“Şakpa”		
r <--> y	p <--> k		
(Rüya)	(Şapka)		

b. *Ünlü ile ünsüzün yerini değiştirme:* Bir ünlü sesle bir ünsüz sesin yerini değiştirme şeklinde görülmüştür.

“Biskilet”
k <--> I
(Bisiklet)

c. *İki ünlü sesin yerini değiştirme*: İki ünlü sesin yerini değiştirme şeklinde görülmüştür.

“Kalerifor”
o <--> e
(Kalorifer)

Yerine Koyma Süreçleri

Seslerin yerine diğer komşu seslere ilişkili olmaksızın başka bir ses sınıfından ses konması durumudur. Ses sınıflarını etkileyen farklı yerine koyma süreçleri bulunmaktadır (İngram, 1976; akt: Acarlar, 1995). Bu çalışmada görünen yerine koyma süreçleri aşağıda sunulmuştur.

a. *Kapantıllılaştırma*: Daralma ünsüzü yerine kapanma ünsüzü konması şeklinde görülmüştür.

“Anaktar”
h → k
(Anahtar)

b. *Süreklileştirme*: Kapanma-daralma ünsüzlerin süreklilik özelliği kazandırılarak daralma ünsüzü yapılması şeklinde görülmüştür.

“Jeb” “Jeket”
c → j c → j
(Cep) (Ceket)

c. *Yarı kapantıllılaştırma*: Kapanma ünsüzlerin yerine yarı kapanma-daralma ünsüzü konması şeklinde görülmüştür.

“Süpürce”
g → c
(Süpürge)

d. *Kapanma ünsüzünün yerine burun ünsüzü koyma*: Kapanma ünsüzü, burun ünsüzü olarak değiştirilmiştir.

“Muz dolabı” “Kaygan”
b → m k → n
(Buz dolabı) (Kaydırak)

e. *Yarı ünlüleştirme*: Bu süreç iki şekilde görülmüştür.

- Burun ünsüzü yerine yarı ünlü koyma:

“Mandaliya”
n → y
(Mandalina)

- Çarpmalı ünsüz yerine yarı ünlü koyma:

“Kaloyifer”	“Çoyap”	“Yesim”
r → y	r → y	r → y
(Kalorifer)	(Çorap)	(Resim)

f. *Yarı ünlü yerine çarpmalı ünsüz koyma*: Yarı ünlü sesin yerine akıcı bir ses konması şeklinde görülmüştür.

“Zarır”
y → r
(Zayıf)

g. *Çarpmalı ünsüz yerine yan ünsüz koyma*: / r / yerine / l / konması şeklinde görülmüştür.

“Anahtal”
r → l
(Anahtar)

h. *Ünsüz sesi öne getirme*: Ünsüz seslerde şekil değiştirilmeden yer olarak öne getirilmesi şeklinde görülmüştür.

[Anaxtar]
h → [x] (Türkçede olmayan bir ses)
(Anahtar)

i. *Ünsüz sesin arkaya gitmesi*: Öne getirmenin tersine ünsüz sesin şekli değiştirilmeden yer olarak arkaya gitmesi şeklinde görülmüştür.

“Mangalina”	“Enzik”	“Kaygan”
d → g	m → n	d → g
(Mandalina)	(Emzik)	(Kaydırak)

j. *Ünlü sesi nötralize etme*: Tüm ünlülerin (a)'ya indirgenmesi şeklinde görülmüştür.

“Sandala”	“Sandalya”	“Yastak”	“Meyva suyu”
e → a	e → a	ı → a	e → a

(Sandalye) (Sandalye) (Yastık) (Meyve suyu)

k. *Ünlü sesi indirgenme*: Ünlü sesin yeri değiştirilmeden indirgenmesi şeklinde görülmüştür.

“Kebrit”
i → e
(Kibrit)

l. *Ünlü sesi yükseltme*: Ünlü seslerde yeri değiştirilmeden yükseltilmesi şeklinde görülmüştür.

“Tilfon”	“Çukulata”	“Cib”	“Cip”
e → I	o → u	e → I	e → I
(Telefon)	(Çikolata)	(Cep)	(Cep)

m. *Ünlü sesi sadeleştirme*: Yuvarlak-ön bir ünlünün yuvarlak-arka ünlü yapılması şeklinde görülmüştür.

“Utubus”	“Biskuvit”
ü → u	ü → u
(Otobüs)	(Bisküvi)

n. *Ünlü sesi düzleştirme (öne getirme)*: Ünlü sesin öne getirilmesi şeklinde görülmüştür.

“Şofer”
ö → e
(Şoför)

Tablolar

Araştırmada yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçleri tanımladıktan sonra, bu süreçlerin kullanım yüzdeleri tablolarla açıklanmıştır.

Tablo 2. Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerin kullanımına göre dağılımı

Sesbilgisel süreç	İ / T*		A / T*		F / T*	
	N	%	n	%	N	%
Hece yapısı ile ilgili süreçler						
• Ortadaki ünsüz sesin atılması	1	1,25	2	2,94	0	0,00
• Hece atılması	1	1,25	2	2,94	3	4,54
• İki heceden bir hece oluşturma	1	1,25	11	16,17	3	4,54
• Ünsüz ses eklemesi	7	8,75	1	1,47	6	9,09
• Ünlü ses eklemesi	0	0,00	1	1,47	1	1,51
Toplam	10	12,50	17	24,99	13	19,68
Benzetme Süreçleri						
• Ünsüzler arasında benzetme	7	8,75	3	4,41	4	6,06
• Titreşimleştirme	4	5,00	1	1,47	7	10,60
• Titreşimsizleştirme	8	10,00	6	8,82	3	4,54
• Ünsüz-ünlü arasında benzetme	4	5,00	7	10,29	0	0,00
• Ünlüler arasında benzetme	13	16,25	9	13,23	9	13,63
Toplam	36	45,00	26	38,22	23	34,86
Seslerin Yerini Değiştirme						
• İki ünsüz sesin yerini değiştirme	12	15,0	5	7,39	6	9,09
• Ünlü ile ünsüzün yerini değiştirme	0	0,00	0	0,00	1	1,51
• İki ünlü sesin yerini değiştirme	1	1,25	0	0,00	0	0,00
Toplam	13	16,25	5	7,39	7	10,60

* İ / T: İngilizce / Türkçe iki dilli çocuklar, A / T: Almanca / Türkçe iki dilli çocuklar, F / T: Farsça / Türkçe iki dilli çocuklar.

Tablo 2 (devam). Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerin kullanımına göre dağılımı

Sesbilgisel Süreç	İ / T		A / T		F / T	
	N	%	n	%	N	%
Yerine koyma süreçleri						
• Kapantılılaştırma	1	1,25	0	0,00	0	0,00
• Süreklileştirme	0	0,00	2	2,94	0	0,00
• Yarı kapantılılaştırma	1	1,25	0	0,00	0	0,00
• Kapanma ünsüzü yerine burun ünsüzü koyma	0	0,00	2	2,94	1	1,51
• Burun ünsüzü yerine yarı ünlü koyma	0	0,00	0	0,00	1	1,51
• Çarpmalı ünsüz yerine yarı ünlü koyma	1	1,25	1	1,47	1	1,51
• Yarı ünlü yerine çarpmalı ünsüz koyma	2	2,50	0	0,00	0	0,00
• Çarpmalı ünsüz yerine yan ünsüz koyma	0	0,00	0	0,00	1	1,51
• Ünsüz sesi öne getirme	0	0,00	2	2,94	0	0,00
• Ünsüz sesin arkaya gitmesi	0	0,00	2	2,94	2	3,07
• Ünlü sesi nötralize etme	6	7,50	2	2,94	4	6,06
• Ünlü sesi indirgenme	0	0,00	0	0,00	1	1,51
• Ünlü sesi yükseltme	8	10,00	8	11,76	9	13,63
• Ünlü sesi sadeleştirme	2	2,50	0	0,00	1	1,51
• Ünlü sesi düzleştirme	0	0,00	1	1,47	2	3,07
Toplam	21	26,25	20	29,40	23	34,86
TOPLAM	80	100,00	68	100,00	66	100,00

Tablo 2'ye bakıldığında, 4 temel bölümden oluşan toplam 28 sesbilgisel süreçten, İngilizce / Türkçe iki dilli çocukların toplam kullandıkları sesbilgisel süreç sayısının 18, Almanca / Türkçe iki dilli çocukların ise 19, Farsça / Türkçe iki dilli çocukların da 20 olduğu görülmektedir. Grupların kullandıkları süreçlere baktığımızda ise, İngilizce / Türkçe iki dilli çocuklar benzetme süreçlerinin hepsini kullanırken, Almanca / Türkçe iki dilli çocuklar da benzetme süreçleri ve hece yapısı ile ilgili süreçlerin hepsini kullanmaktadırlar. Yerine koyma süreçlerine baktığımızda ise, toplam 15 yerine koyma sürecinden, Farsça /

Türkçe iki dilli çocuklar 10, Almanca / Türkçe iki dilli çocuklar 8, İngilizce / Türkçe iki dilli çocuklar 7 yerine koyma süreci kullandıkları görülmektedir. Böylece yerine koyma süreç sayısı en çok olan grup Farsça / Türkçe iki dilli çocuklar olarak belirlenmiştir.

Sesbilgisel süreçleri 4 temel bölümde toplam kullanım yüzdelerine baktığımızda; hece yapısı ile ilgili süreçleri en çok Almanca / Türkçe iki dilli çocuklar (%24,99) kullanmaktadır. Benzetme süreçlerini ve seslerin yerini değiştirme süreçlerini en çok kullanan grup, İngilizce / Türkçe iki dilli çocuklar (benzetme süreçleri: %45,00, seslerin yerini değiştirme: %16,25) olurken, yerine koyma süreçlerini en çok Farsça / Türkçe iki dilli çocuklar (%34,86) kullanmaktadır.

Tablo 3a. Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerden, hece yapısı ile ilgili süreçlerinin yaşlara göre kullanım yüzdesi

Hece yapısı ile ilgili Süreçler	İngilizce/ Türkçe			Almanca/Türkçe			Farsça/Türkçe		
	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %
Ortadaki ünsüz sesin atılması	2,50	0,00	0,00	4,76	0,00	3,22	0,00	0,00	0,00
Hece atılması	0,00	4,00	0,00	0,00	6,25	3,22	0,00	9,09	0,00
İki heceden bir hece oluşturma	0,00	4,00	0,00	28,60	12,50	9,67	4,54	6,06	0,00
Ünsüz ses eklemesi	7,50	4,00	20,11	0,00	0,00	3,22	4,54	12,13	9,09
Ünlü ses eklemesi	0,00	0,00	0,00	0,00	6,25	0,00	4,54	0,00	0,00
Toplam	10,00	12,00	20,11	33,36	25,00	19,33	13,62	27,28	9,09

Tablo 3a'da çalışma grubunu oluşturan çocukların yaş gruplarına göre süreçleri kullanma yüzdesi verilmiştir. Hece yapısı ile ilgili süreçlerin toplam yüzdelerine baktığımızda, bu süreçleri en çok 5-6 yaşlarındaki Almanca / Türkçe iki dilli çocukların (%33,36) kullandığı görülmektedir.

Tablo 3b. Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerden, benzetme süreçlerinin yaşlara göre kullanım yüzdesi

Benzetme Süreçleri	İngilizce/ Türkçe			Almanca/Türkçe			Farsça/Türkçe		
	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %
Ünsüzler arasında benzetme	7,50	8,00	13,33	9,52	6,25	0,00	13,66	3,03	0,00
Titreşimleştirme	2,50	8,00	6,66	0,00	0,00	3,22	9,09	9,09	18,19
Titreşimsizleştirme	12,50	8,00	6,66	4,76	12,50	9,67	9,09	3,03	0,00
Ünsüz-ünlü arasında benzetme	5,00	4,00	6,66	9,52	6,25	12,99	0,00	0,00	0,00
Ünlüler arasında benzetme	12,50	16,00	26,66	4,76	18,75	16,12	9,09	18,18	9,09
Toplam	40,00	44,00	59,97	28,56	43,75	42,00	40,93	33,33	27,28

Tablo 3b'ye baktığımızda, İngilizce / Türkçe iki dilli çocukların benzetme süreçlerinin hepsini tüm yaş gruplarında kullanıldığı görülmektedir. Benzetme süreçlerin toplam yüzdelere baktığımızda, bu süreçleri en çok 7-8 yaş grubundaki İngilizce / Türkçe iki dilli çocukların (%59,97) kullandığı görülmektedir.

Tablo 3c. Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerden, seslerin yerini değiştirme süreçlerinin yaşlara göre kullanım yüzdesi

Seslerin Yerini Değiştirme	İngilizce/ Türkçe			Almanca/Türkçe			Farsça/Türkçe		
	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %
İki ünsüz sesin yerini değiştirme	25,00	8,00	0,00	14,28	6,25	3,22	13,66	6,06	9,09
Ünlü ile ünsüzün yerini değiştirme	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,54	0,00	0,00
İki ünlü sesin yerini değiştirme	0,00	0,00	6,66	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Toplam	25,00	8,00	6,66	14,28	6,25	3,22	19,00	6,06	9,09

Tablo 3c'de seslerin yerini değiştirme süreçlerinin toplam yüzdelere baktığımızda, bu süreçleri en çok 5-6 yaşlarındaki

İngilizce / Türkçe iki dilli çocukların (%25,00) kullandığı görülmektedir.

Tablo 3d. Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerden, yerine koyma süreçlerinin yaşlara göre kullanım yüzdesi

Yerine koyma Süreçleri	İngilizce/Türkçe			Almanca/Türkçe			Farsça/Türkçe		
	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %	5-6 %	6-7 %	7-8 %
Kapantılılaştırma	2,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Süreklileştirme	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	6,49	0,00	0,00	0,00
Yarı kapantılılaştırma	2,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kapanma ünsüzü yerine burun ünsüzü koyma	0,00	0,00	0,00	4,76	0,00	3,22	0,00	0,00	9,09
Burun ünsüzü yerine yarı ünlü koyma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,54	0,00	0,00
Çarpmalı ünsüz yerine yarı ünlü koyma	0,00	4,00	0,00	4,76	0,00	0,00	0,00	0,00	9,09
Yarı ünlü yerine çarpmalı ünsüz koyma	0,00	8,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çarpmalı ünsüz yerine yan ünsüz koyma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,03	0,00
Ünsüz sesi öne getirme	0,00	0,00	0,00	0,00	6,25	3,22	0,00	0,00	0,00
Ünsüz sesin arkaya gitmesi	0,00	0,00	0,00	4,76	0,00	3,22	4,54	0,00	9,09
Ünlü sesi nötralize etme	7,50	8,00	6,66	4,76	0,00	3,22	4,54	6,06	9,09
Ünlü sesi indirgenme	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,03	0,00
Ünlü sesi yükseltme	10,00	12,00	6,66	4,76	12,50	16,12	9,09	18,18	9,09
Ünlü sesi sadeleştirme	2,50	4,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,03	0,00
Ünlü sesi düzleştirme	0,00	0,00	0,00	0,00	6,25	0,00	4,54	0,00	9,09
Toplam	25,00	36,00	13,32	23,80	25,00	35,49	27,25	33,33	54,54

Tablo 3d’de çalışma grubunda yer alan çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerden yerine koyma süreçlerinin yaş gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Yerine koyma süreçlerinin toplam yüzdelerine baktığımızda, bu

süreçleri en çok kullanan grubun 7-8 yaşlarındaki Farsça / Türkçe iki dilli çocuklar (%54,54) olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerin kullanım yüzdesinin yaşlara göre değişimi

Sesbilgisel süreç	İ / T	A / T	F / T
Hece yapısı ile ilgili süreçler	T	İ	H
• Ortadaki ünsüz sesin atılması			
• Hece atılması	T	İ	T
• İki heceden bir hece oluşturma	T	Az	İ
• Ünsüz ses eklemesi	İ	T	İ
• Ünlü ses eklemesi	H	T	T
Benzetme Süreçleri			
• Ünsüzler arasında benzetme	Ar	Az-0	Az-0
• Titreşimleştirme	İ	T	Ar
• Titreşimsizleştirme	Az	İ	Az-0
• Ünsüz-ünlü arasında benzetme	İ	İ	H
• Ünlüler arasında benzetme	Ar	İ	İ
Seslerin Yerini Değiştirme			
• İki ünsüz sesin yerini değiştirme	Az-0	Az	İ
• Ünlü ile ünsüzün yerini değiştirme	H	H	T
• İki ünlü sesin yerini değiştirme	T	H	H

Tablo 4 (devam). Çalışma grubunda yer alan iki dilli çocukların Türkçe konuşmalarında kullandıkları sesbilgisel süreçlerin kullanım yüzdesinin yaşlara göre değişimi

Sesbilgisel süreç	İ / T	A / T	F / T
Yerine koyma süreçleri			
• Kapantılılaştırma	T	H	H
• Süreklileştirme	H	T	H
• Yarı kapantılılaştırma	T	H	H
• Kapanma ünsüzü yerine burun ünsüzü koyma	H	İ	T
• Burun ünsüzü yerine yarı ünlü koyma	H	H	T
• Çarpmalı ünsüz yerine yarı ünlü koyma	T	T	T
• Yarı ünlü yerine çarpmalı ünsüz koyma	T	H	H
• Çarpmalı ünsüz yerine yan ünsüz	H	H	T

koyma			
• Ünsüz sesi öne getirme	H	İ	H
• Ünsüz sesin arkaya gitmesi	H	İ	İ
• Ünlü sesi nötralize etme	İ	İ	Ar
• Ünlü sesi indirgenme	H	H	T
• Ünlü sesi yükseltme	İ	Ar	İ
• Ünlü sesi sadeleştirme	İ	H	T
• Ünlü sesi düzleştirme	H	T	İ

*H: Hiç kullanılmayan süreç,

Az: Yaşla beraber süreç kullanımı azalmıştır,

Az-0: Yaşla beraber süreç kullanımı azalmış ve sonra kaybolmuştur,

Ar: Yaşla beraber süreç kullanımı artmıştır,

İ: Yaşla süreç kullanımı arasında bir ilişki bulunamamıştır,

T: Tek yaş grubu tarafından kullanıldığı için yorum yapılamaz.

Tartışma

Literatürde iki dilli çocukların konuşmalarında görülen etkileşimin nedenine ilişkin; iki dilde ortak sözcüklerin olması, bir fonemin iki dilde de mevcut olmaması, bir dilde rastlanan ve diğer dilde ona benzer bir yapının olmaması, bir dilin ses sistemini diğer dile transfer etme nedenleri yer almaktadır. Çalışma grubundan elde edilen bulgular bu nedenlere ilişkin örnekler ile aşağıda açıklanmıştır.

İki dil birbirine çok benzediği zaman çocuk iki dilin sözcüklerinin telaffuzunu birleştirerek o iki sözcükten ortak bir sözcük üretmeye çalışır ve onu iki dilinde de kullanır. Bu yeni sözcük, çocuğun iki dilindeki sözcükleri daha iyi telaffuz edebilmesini sağlar. Örneğin bir İsveççe / İngilizce iki dilli çocuk, İsveççede olan “bussen” sözcüğünü, İngilizcedeki “bus” sözcüğü ile birleştirip “basen” sözcüğünün telaffuzunu üretebilir (Murrell, 1966; akt: Reich, 1986). Çalışma grubunda yer alan çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçlere baktığımızda; titreşimsizleştirme, titreşimleştirme, ünlü sesi sadeleştirme ve ünlü sesi indirgenme süreçlerinde “cips”, “cep”, “bisküvi” ve “kibrıt” sözcükleri sırasıyla “çips”, “cib”, “biskuvit” ve “kebrit” olarak sadeleştirilmiştir. Farsçada bu sözcüklerin karşılığı aynen hatalı olarak söyledikleri şekildedir. İngilizcede ise “cips” ve “bisküvi” sözcüklerin karşılığı “çips” ve “biskuvit” olarak

telaffuz edilir. Böylece çalışma grubunda yer alan Farsça/Türkçe ve İngilizce/ Türkçe iki dilli çocuklar bu sözcüklerin telaffuzunu iki dillerinde birleştirerek, iki sözcükten ortak bir sözcük üretmişlerdir ve bu ortak sözcüğü iki dillerinde de kullanmışlardır.

Weinreich (1953) ve Haugen (1954), iki dilli bireyin konuşmasında sık sık etkileşim görüldüğünü ve bunun nedeninin bir fonemin iki dilde de mevcut olmamasından dolayı meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir (akt: Beardsmore, 1986). Romain'e (1995) göre de çocuk bir dilde var olmayan ses sisteminden dolayı başka bir ses sistemini onun yerine kullanmakta ve böylece konuştuğu dilde sesbilgisel seviyedeki etkileşim görülmektedir. Örneğin, Haugen (1956), Norveççe/ İngilizce iki dillilerin, Norveççede "z" olmadığı için, İngilizcede "z" olan sözcüklerde, "z" yerine "s" kullandıklarını ifade etmiştir (akt: Romain, 1995). Çalışma grubunda yer alan çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçlere baktığımızda ünlü sesi sadeleştirme sürecinde "bisküvi" sözcüğünü "biskuvit" ; "otobüs" sözcüğünü de "utubus" şeklinde sadeleştirmişlerdir. Ayrıca ünlü sesi düzleştirme sürecinde "şoför" sözcüğünü "şofer" şeklinde sadeleştirmişlerdir. Farsçada ve İngilizcede "ü" ve "ö" sesi bulunmamaktadır. Bu yüzden İngilizce/ Türkçe ve Farsça/ Türkçe iki dilli çocuklar kendi dillerinde olmayan "ü" sesi yerine "u" sesini koyarak "bisküvi" ve "otobüs" sözcüklerini "biskuvit" ve "utubus" olarak telaffuz etmişlerdir, "şoför" sözcüğünde ise Farsça/ Türkçe iki dilli çocuklar kendi dillerinde var olmayan "ö" sesi yerine "e" sesi koyarak bu sözcüğü "şofer" olarak telaffuz etmişlerdir.

Çocuklar kendi kurallarını, hipotez kurarak genellemesini yaparlar ve sabit bir süreç bulana kadar üretimlerinde gerileme yaparak hipotezlerini değiştirebilirler. Örneğin Macken (1982), bir İspanyolca konuşan çocuğu örnek vererek üretiminde gerileme olduğunu ifade etmiştir. Bu çocuk sözcüğün başındaki "pr" ünsüz kümesi yerine "p" koymaktadır. Daha sonra "tr" ve "dr" yerine "f" koymakta ve "f" fonemini tüm "kapantılı ses + r" ünsüz kümesine genelleyerek hepsinin yerine "f" koymaktadır. Bu çocuk "pr" yerine "f" koyarak gerilemektedir, çünkü ünsüz kümesini öğrenmek yerine bildiği bir fonemi onun yerine koymaktadır. Bu yüzden çocukların algısal üretici kapasiteleri olgunlaşınca ve gördükleri yeni dil özellikleri onlara zor gelince

sesbilgisel kurallarını kendileri koyarak zor olan kavramı kendilerine göre basitleştirmektedirler (akt: Walters, 2000). Romain'e göre (1995) de bir dilde rastlanan ve diğer dilde ona benzer bir yapı olmadığı zaman çocuk o yapıyı yeniden yapılandırarak başka bir yapı üretmeye çalışır. Böylece konuştuğu dilde sesbilgisel seviyedeki etkileşim görülür. Örneğin İtalyanca/İngilizce iki dilli birey, İtalyanca kurallarından dolayı, İngilizcedeki "patty" sözcüğünde, "t" sesini iki kez söyleyebilir, halbuki İngilizcedeki doğru telaffuzu bu değildir. Çalışma grubunda yer alan çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçlere baktığımızda, ortadaki ünsüz sesin atılması sürecinde "sandalye" sözcüğünü "sandala" ve "sandale" olmak üzere iki şekilde sadeleştirmişlerdir. Almanca sesbilgisine göre "y" sesi sadece yabancı sözcüklerde bulunmakta ve "ü" gibi okunmaktadır. Bu yüzden "sandalye" sözcüğündeki "ye" yapısı Almancada bir yapı olarak düşünülemez ve okunamaz. Buna dayanarak Almanca/Türkçe iki dilli çocuklar bu yapıyı değiştirerek onun yerine "a" veya "e" sesini koymakta ve böylece "ye" yapısını yapılandırarak "a" veya "e" sesine dönüştürmektedirler. Böylece Türkçedeki "sandalye" sözcüğünü "sandale" veya "sandala" olarak telaffuz etmektedirler.

Araştırmalar iki dilli çocukların çok iyi bildikleri dilin ses sistemini diğer dillerine transfer ettiklerini ve bu ses sistemini kullanarak diğer dillerinde bazen bir ses yerine başka bir ses koyma, bazen birkaç sesin yerine tek bir ses kullanma eyleminde olduklarını göstermektedir (Reich, 1986). Çalışma grubunda yer alan çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçlere baktığımızda, titreşimleştirme sürecinde, Çocuklar "sihirbaz" sözcüğünü "zihirbaz" şeklinde; titreşimsizleştirme sürecinde de "kahve" sözcüğünü "kahfe" şeklinde sadeleştirmişlerdir. Almancada "s" sesi sözcük veya hecenin başında bir ünlüden önce geldiğinde "z" gibi telaffuz edilir. Bu yüzden Almanca/Türkçe iki dilli çocuklar "sihirbaz" sözcüğünü "zihirbaz" olarak telaffuz etmektedirler. Ayrıca Almancada "v" sesi Almanca sözcüklerinde "f" olarak telaffuz edilir. Buna dayanarak Almanca/ Türkçe iki dilli çocuklar "kahve" sözcüğünü "kahfe" olarak telaffuz etmektedirler. Böylece bu çocuklar Almanca ses sistemini Türkçeye transfer etmiş olmaktadır.

Tablo 2'ye göre sesbilgisel süreçleri 4 temel bölümde toplam kullanım yüzdelerine baktığımızda benzetme süreçlerini ve seslerin yerini değiştirme süreçlerinin en çok kullanan grubun İngilizce/ Türkçe iki dilli çocuklar olduğunu görmekteyiz. Tablo 3b'ye göre de bu çocuklar benzetme süreçlerinin hepsini tüm yaş gruplarında kullanmaktadırlar. Benzetme süreçleri bazı iki dilli çocuklar tarafından konuştukları iki dile bağlı olarak, çok kullanılırken, bazı iki dilli çocuklar tarafından çok az kullanılmaktadır. Vihman (1978), ünsüzlerin uyumu olarak tanımladığı benzetme süreçlerini çocuk sesbilgisinde büyük bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda yaptığı araştırmada 6 farklı dili öğrenen çocuklarla çalışmıştır. Vihman'e göre her çocuk bir şekilde benzetme süreçlerini kullanır ancak bu kullanım her dilin sesbilgisel yapısı ve çocukların bireysel özelliklerine bağlıdır ve bu ikisi farklı olduğundan benzetme süreçlerinin kullanımı da büyük bir oranda farklılık göstermektedir. Vihman'e göre benzetme süreçlerini kullanma evrensel bir aşama değildir ve bazı çocuklarda nadiren kullanılan süreçlerdir.

Vivaldi (1990), Anderson ve Smith (1987), de benzetme süreçlerini İspanyolca tek dilli çocuklar tarafından çok az kullanıldığını ortaya koymuşlardır (akt: Walters, 2000). İngilizce tek dilli çocukların ise benzetme süreçlerini çok kullandıklarını ortaya koyan birçok araştırma bulunmaktadır (Shriberg & Kwiatkowski, 1980; Hodson & Paden, 1991). İngilizce tek dilli çocuklar tarafından benzetme süreçleri çok fazla kullanıldığı için bu çalışmada yer alan İngilizce/ Türkçe iki dilli çocukların bu süreçleri iki dillerinde de çok kullandıkları düşünülebilir ve bundan dolayı bu çalışmada da diğer iki gruba göre benzetme süreçlerini daha fazla kullanmaları açıklanabilir.

Tablo 2'ye göre sesbilgisel süreçleri 4 temel bölümde toplam kullanım yüzdelerine baktığımızda, yerine koyma süreçlerini en çok Farsça/Türkçe iki dilli çocukların kullandığını görmekteyiz. Aksan (2009), dünyadaki konuşulan ve konuşulmuş olan dillerin biçim açısından veya kaynak bakımından farklı olduklarına rağmen kültürel akraba olabileceklerini ve zamanla çok sayıda sözcük alışverişi yaptıklarını ifade etmiştir. Bu kültürel akraba olan dillerden Türkçe ve Farsçadan bahsetmiştir. Paradis'e göre (2000) de, iki dil arasındaki benzer dil özellikleri belirsizliğe yol açmaktadır

ve bu belirsizlik diller arasındaki etkileşime neden olmaktadır. Halbuki iki dil arasında benzer dil özellikleri olmayınca belirsizlik söz konusu olmadığı için bu dil özelliklerinde etkileşim görülmemektedir. Başka bir deyişle benzer dil özellikleri iki dil arasında ne kadar fazla ise, etkileşim de o kadar fazla olur. Farsça ve Türkçe kültürel akraba oldukları için zamanla Farsçadan Türkçeye çok fazla sayıda sözcük transfer olmuştur ve bu sözcüklerin Türkçeye transfer olduğu zaman Türkçe dil bilgisi kurallarına uyması için ses değişimine uğramıştır. Bu ses değişimine uğramış sözcükler ve Farsçadaki özgün sözcük arasındaki benzerlik bir Farsça/Türkçe ikili çocuk için etkileşime yol açabilir ve böylece bu çocukların yerine koyma süreçlerini diğer iki gruba göre daha fazla kullanmalarına sebep olabilir.

Tablo 2'ye göre hece yapısı ile ilgili süreçlere baktığımızda Almanca/Türkçe ikili dilli çocuklar iki heceden bir hece oluşturma sürecini çok kullanırken İngilizce/Türkçe ve Farsça/ Türkçe ikili dilli çocuklar bu süreci az kullanmaktadır. Tablo 3a'ya göre de Almanca/Türkçe ikili dilli çocuklar tüm yaş gruplarında bu süreci kullanmaktadırlar. Aksan (2009), dünyada konuşulan ve konuşulmuş olan dillerin kaynak bakımından 3 gruba ayırmaktadır; İngilizce, Almanca ve Farsçanın Hint-Avrupa, Türkçenin ise Ural-Altay dil ailesinden geldiklerini ifade etmektedir. Bu dilleri özelliklerine göre ayırdığımızda Türkçenin bağlantılı bir dil olduğunu görmekteyiz. Türkçede değişmeyen bir köke yetenek, iştelik, olumsuzluk, zaman, kişi gibi çeşitli görevleri olan ekler, morfemler getirilir ve bunlar ek yerleri belli olmayacak biçimde, sıkıca birbirlerine kaynaştırılır. Halbuki Almanca, İngilizce ve Farsça böyle değildir. Goldstein ve ark (2005), yaptıkları araştırmada İngilizce tek dilli, İspanyolca tek dilli ve İngilizce/İspanyolca ikili dilli çocuklarla çalışmışlar ve bu çocukların sesbilgisel süreçlerini incelemişlerdir ve çocukların vurgulanmayan hecenin atılması sürecini İspanyolcada daha fazla kullanmakta olduklarını bulmuşlardır. Vihman (1996), bunun nedenini İspanyolcadaki sözcüklerin daha uzun olmasından dolayı olabileceğini açıklamıştır (akt: Goldstein ve ark, 2005). Çalışma grubunda da Türkçe sözcükleri daha uzun olduğu için bu sürecin daha fazla kullanılmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Bu yüzden çalışma grubunda yer alan tüm ikili dilli çocuklar için Türkçe

sözcükleri çok uzun sayılabilir ve onların bu sözcükleri kıırarak kısaltmaları beklenebilir. Çalışma grubunda yer alan çocuklarda sadece Almanca/Türkçe iki dilli olanlar bu kısaltmayı yapmaktadırlar ve iki heceden bir hece oluşturma sürecini diğer iki gruba göre daha fazla kullanmaktadırlar. Farsça ve Türkçenin ortak sözcüklerinin fazla olduğunu, İngilizcenin de zaten tüm dünya dillerine en çok sözcük veren bir dil olduğunu göz önünde bulundurursak, çalışma grubunda Almanca/ Türkçe iki dilli çocukların iki heceden bir hece oluşturma sürecini diğer iki gruba göre neden daha çok kullandıklarını anlamak mümkün olabilir. Ayrıca tablo 4'e baktığımızda Almanca/Türkçe iki dilli çocuklarda bu sürecin kullanım yüzdesi yaşla beraber azalmaktadır, bu da Türkçe sözcüklerinin küçük yaş grubuna çok zor geldiğini ancak yaş büyüdükçe bu sözcükleri daha kolay telaffuz edebildiklerini göstermektedir.

Sesbilgisel süreçleri sınıflandırırken, ünlüler ile ilgili süreçlerin, ünsüzlerle ilgili süreçlerden mümkün olduğu kadar ayrı tutulmasına özen gösterilmiştir. Buna rağmen bazı sesbilgisel süreçlerin hangi gruba ait olduğunu tespit etmek oldukça zor olmaktadır. Örneğin bu çalışmada ünsüz-ünlü arasında benzetme ve ünsüz ile ünlünün yerini değiştirme süreçlerinin hangi gruba ait olduğunu tespit etmek ancak literatüre başvurmakla mümkün olmuştur. Literatüre baktığımızda bu süreçler ünsüzlerle ilgili süreçlerin içinde yer almaktadır. Bu nedenle bu çalışmada da bu süreçler ünsüzlerle ilgili süreçler içinde incelenmiştir. Bu çalışmada ünsüzlerle ilgili süreçler; ortadaki ünsüz sesin atılması, hece atılması, iki heceden bir hece oluşturma, ünsüz ses eklemesi, ünsüzler arasında benzetme, titreşimleştirme, titreşimsizleştirme, ünsüz-ünlü arasında benzetme, iki ünsüz sesin yerini değiştirme, ünsüz ile ünlünün yerini değiştirme, kapantılılaştırma, süreklileştirme, yarı kapantılılaştırma, kapanma ünsüzü yerine burun ünsüzü koyma, burun ünsüzü yerine yarı ünlü koyma, çarpmalı ünsüzü yerine yarı ünlü koyma, yarı ünlü yerine çarpmalı ünsüz koyma, çarpmalı ünsüz yerine yan ünsüz koyma, ünsüz sesi öne getirme ve ünsüz sesin arkaya gitmesi süreçleri olarak görülmektedir.

Buna göre ünsüzlerle ilgili süreçlerin toplam sesbilgisel süreçlerin yüzde kaçını kapsadığına baktığımızda; İngilizce/Türkçe iki dilli çocuklarda bu çocukların kullandıkları tüm sesbilgisel süreçlerin %62,50'sini, Almanca/Türkçe iki dilli

çocuklarda bu çocukların kullandıkları tüm sesbilgisel süreçlerin %69,13'ünü, Farsça/Türkçe iki dilli çocuklarda bu çocukların kullandıkları tüm sesbilgisel süreçlerin %59,08'ini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ünlülerle ilgili süreçler; ünlü ses eklemesi, ünlüler arasında benzetme, iki ünlü sesin yerini değiştirme, ünlü sesi nötralize etme, ünlü sesi indirgenme, ünlü sesi yükseltme, ünlü sesi sadeleştirme ve ünlü sesi düzleştirme süreçleri olarak görülmektedir.

Buna göre ünlülerle ilgili süreçlerin toplam sesbilgisel süreçlerin yüzde kaçını kapsadığına baktığımızda; İngilizce/Türkçe iki dilli çocuklarda bu çocukların kullandıkları tüm sesbilgisel süreçlerin %37,50'sini, Almanca/Türkçe iki dilli çocuklarda bu çocukların kullandıkları tüm sesbilgisel süreçlerin %30,87'sini, Farsça/Türkçe iki dilli çocuklarda bu çocukların kullandıkları tüm sesbilgisel süreçlerin %40,92'sini oluşturmaktadır. Böylece ünlülerle ilgili süreçleri en çok Farsça/Türkçe iki dilli çocuklar kullanmaktadırlar.

Dillerin sesbilgisine baktığımızda, iki dilin sesbilgisi birbirlerini etkilemekte ve sesbilgisel seviyedeki etkileşimi meydana getirmektedir. Lado (1957), örneğin Yunanca ve İtalyanca konuşanların, Almanca veya İngilizce konuşurken kendi dillerindeki sesleri kullanmaya yatkın olduklarını tespit etmiştir (akt: Molalı, 2005). Yunan ve İtalyan dillerinin 5-7 fonemden oluşan basit bir ünlü sistemleri vardır. Almanca ve İngilizce ise 15-20 fonemden oluşan (ünlülerin yanında diftonglar da yer alır) daha kompleks bir ünlü sistemine sahiptir. Böylece, Yunanca ve İtalyanca konuşanlar uzun ve kısa ünlüler arasında fark etme konusunda yanılabilirler (Molalı, 2005). Çalışma grubunda da sesbilgisine baktığımızda İngilizce ve Almancanın kompleks bir ünlü sistemi, Farsça ise basit bir ünlü sistemine sahip olduğunu görmekteyiz. Farsçada diftonglar olduğuna rağmen, Türkçe gibi basit bir ünlü sistemine sahiptir. Ünlü seslerine baktığımızda ise Türkçedeki 8 ünlü sestem "ü", "ö" ve "ı" fonemleri Farsçada mevcut değildir. Bu fonemler İngilizcede de mevcut değil fakat İngilizcenin ünlü sistemi Farsçaya göre daha komplekstir. Almancada ise Türkçenin ünlü fonemlerinden sadece "ı" fonemi mevcut değildir. Bu bilgilere dayanarak Farsça/ Türkçe iki dilli çocukların diğer iki gruba

göre ünlü seslerle ilgili süreçleri daha fazla kullanmaları beklenmektedir. Araştırmanın sonuçları da bu beklentiye desteklemektedir ve ünlü seslerle ilgili süreçleri Farsça/ Türkçe iki dilli çocuklar diğer iki gruba göre daha fazla kullanmaktadır.

Ball ve Munro (1981), sesbilgisel gelişimi değerlendirmede ünsüz seslerin ünlü seslerden daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun nedenini ünlü seslerin ünsüz seslerden çok daha önce kazanıldığından dolayı olduğunu açıklamışlardır. Dodd (1995), ise ünlü seslerde hataların çok az görüldüğünü ve sesbilgisel bozukluğu olan çocukların bile ünlü seslerle çok az hata yaptıklarını ifade etmiştir.

Goldstein ve Washington (2001), dört yaşındaki İspanyolca/İngilizce iki dilli çocuklarla yaptıkları araştırmada çocukların doğru ünsüz yüzdelerine ve doğru ünlü yüzdelerine bakmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre bu çocuklar çok yüksek bir doğru ünsüz yüzdesi göstermişler ve ünlü seslerde nerede ise hiç hata yapmamışlardır.

Çalışma grubunda yeralan iki dilli çocukların ünlülerle ilgili toplam kullandıkları süreçlere baktığımızda, iki dilli çocukların dil değerlendirmesinde ünlü seslerin ünsüz sesler kadar önemli olduğu görülmektedir. Tek dilli çocuklarda ünlü sesler çok daha önce kazanıldığı için tek dilli çocuklar ünlü seslerle ilgili çok az hata yapmaktadırlar. Fakat iki dilli çocuklarda ünlü sesler daha önce kazanılırsa bile iki dilli çocuk iki dil bildiği için ünsüz sesler kadar ünlü sesler de dilinde etkileşime sebep olmakta ve onu ünlülerle ilgili süreçleri kullanmaya zorlamaktadır.

Dillerin sesbilgisine baktığımızda genelde sesli fonemler sessiz fonemlerden daha azdır. Bu nedenle doğal olarak sesli fonemlerle ilgili süreçlerin sessiz fonemlerle ilgili süreçlerden daha az olması beklenmektedir. Yapılan araştırmalar ise çoğunlukla sessiz fonemleri incelemeye almışlardır. Bu nedenle bazı süreçler bu çalışmada olduğu gibi örneğin ünsüz-ünlü arasında benzetme ve ünlü ile ünsüzün yerini değiştirme süreçleri gibi süreçler ünsüzlerle ilgili süreçler içinde incelemeye alınmaktadır, bu da ünsüzlerle ilgili süreçlerin yüzdesini artırmaktadır. Ayrıca literatürde araştırmalara baktığımızda genelde çoğu araştırmada iki dilli çocukların bir dili İngilizce olduğu görülmektedir. Bir dili İngilizce olan iki

dilli çocuklar belki de diğer dillerinde ünlü sesleri telaffuz etmede zorluk çekmeyebilirler çünkü İngilizce kompleks bir ünlü sistemine sahiptir ve İngilizce bilen çocuklar için başka bir dilin ünlü sistemini öğrenmek zor gelmeyebilir. Fakat Farsça ve Türkçe gibi basit bir ünlü sistemine sahip olan dilleri konuşan iki dilli çocuklar başka bir dilin ünlü sistemini öğrenmekte zorluk çekebilirler ve bu yüzden ünlülerle ilgili süreçleri kullanma olasılıkları çok yüksektir. Bu bilgilere dayanarak iki dilli çocukların dil değerlendirmesinde sesli fonemlerin değerlendirmeye alınması gerekli olduğu görülmektedir.

Sonuçlar ve Öneriler

Literatürde iki dilli çocukların konuşmalarında görülen etkileşimin nedenine ilişkin; iki dilde ortak sözcüklerin olması, bir fonemin iki dilde de mevcut olmaması, bir dilde rastlanan ve diğer dilde ona benzer bir yapının olmaması, bir dilin ses sistemini diğer dile transfer etme nedenleri yer almaktadır. Çalışma grubundan elde edilen bulgular nedenlere ilişkin örnekler ile açıklanmıştır. Bu etkileşimin nedeni ne olursa olsun, çocuk bu etkileşimi aza indirebilmek için sesbilgisel süreçleri kullanmaktadır ve böylece iki dilinde de sözcükleri daha iyi telaffuz edebilmek için kendi hipotezini kurmaktadır. Bu hipotezleri anlamak onun ses dünyasını anlamaya yardımcı olur ve sesbilgisel süreçleri anlamakla mümkün olmaktadır. Bu araştırma bu çocukların ses dünyasına girerek onların kullandıkları sesbilgisel süreçleri ortaya çıkarmak ve birbirleriyle karşılaştırma yapabilmek amacı ile yapılmıştır. Bu karşılaştırma bize hangi süreçleri hangi grup tarafından daha fazla veya daha az kullanıldığını göstermektedir. Bu bilgileri kullanarak araştırmada yer alan iki dilli çocukların kullandıkları sesbilgisel süreçler analiz edilmiş ve önemli farklar ve benzerlikler ortaya çıkmıştır. Bu benzerliklerin ve farklılıkların nedeni literatürden elde edilen bilgilerle ve her grubun Türkçeden başka konuştuğu dilin özellikleriyle desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamaların konuya ilişkili yapılacak yeni çalışmalara fikir vermesi ve araştırmacılara iyi bir kaynak olabileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Acarlar, F. (1995). Türkçe Kazanımında Kullanılan Fonolojik Süreçlerin İncelenmesi ve Fonolojik Bozukluğu Olan Çocuklardaki Süreçlerle Karşılaştırılması. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Acarlar, F. (2002). Çocuklarda Dilin Değerlendirmesi: Betimleyici Yaklaşım. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi, 35 (1-2).
- Acarlar, F.; Ege, P. (1996). Türkçe Kazanımında Kullanılan Fonolojik Süreçlerin İncelenmesi. Türk Psikoloji Dergisi, 11 (38), 35-43.
- Aksan, D. (2009). Her Yönüyle Dil: Ana Çizelgeleriyle Dilbilimi. 3 cildin bir arada, 5. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ball, M.; Munro, S. (1981). Language Assessment Procedures for Linguistic Minorities: An Example. Journal of Multilingual and Multicultural Development, 2, 231-41.
- Beardmore, H. B. (1986). Bilingualism: Basic principles. Second Edition, England, Multilingual Matters LTD.
- Celce-Murcia, M. (1978). The Simultaneous Acquisition of English and French in a Two-Year-Old Child. In E. Hatch (ed.). Second Language Acquisition: A Book of Readings. Rowley, MA, Newbury House.
- Dodd, B. (1995). Differential Diagnosis and Treatment of Children with Speech Disorder. London, Whurr.
- Döpke, S. (1998). Competing Language Structures: The Acquisition of Verb Placement by Bilingual English/German Children. Journal of Child Language, 25 (3), 555-584.
- Ege, P.; Acarlar, F.; Turan, F. (2005). Ankara Artikülasyon Testi El Kitabı, Ankara.
- Goldstein, B.; Washington, P. S. (2001). An Initial Investigation of Phonological Patterns in Typically Developing 4-Year-Old Spanish-English Bilingual Children. Language, Speech and Hearing Services in Schools, 32 (3), 153-164.
- Goldstein, B.; Fabiano, L.; Washington, P. S. (2005). Phonological Skills in Predominantly Spanish Speaking and Spanish-English Bilingual Children. Language,

- Speech and Hearing Services in Schools, 36 (3), 201-218.
- Grunwell, P. (1991). Developmental Phonological Disorders From a Clinical-Linguistic Perspective. In M, Yavaş (ed.). Phonological Disorders in Children. Chapman & Hall, Inc.
- Grunwell, P. (1985). Phonological Assessment of Child Speech. SanDiego, College-Hill Press.
- Güteryüz, F. (1995). 2-6 Yaşlarındaki Kekemelik Problemi Olan ve Olmayan Çocukların Artikülasyon Özelliklerinin Karşılaştırılması. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Hodson, B.; Paden, E. (1991). Targeting Intelligible Speech: A Phonological Approach to Remediation. Second Edition, Austin, TX, Pro-Ed.
- Ingram, D. (1976). Phonological Disability in Children. Edward Arnold LTD.
- Ingram, D. (1989). First Language Acquisition: Method, Description and Explanation. Cambridge, U.K, Cambridge University Press.
- Lambert, J. (1989). Childhood Phonological Disorders. In M, Leahy (ed.). Disorders of Communication: The Science of Intervention. Taylor & Francis Inc.
- Leopold, W. (1970). Speech Development of a Bilingual Child, A Linguistic's Record. 4 Volumes, NewYork, AMS press.
- Molalı, N. (2005). Romanya Türk Toplulukları Örneğinde İki Dillilik. Ankara, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Paradis, J. (2000). Beyond "One System or Two?" Degrees of Separation Between the Languages of French-English Bilingual Children. In S. Döpke (ed.). Cross-Linguistic Structures in Simultaneous Bilingualism. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
- Reich, P. A. (1986). Language Development. NewJersey, Prentice-Hall.
- Romain, S. (1995). Bilingualism. Second Edition, UK, Blackwell Publishers.
- ShIPLEY, K. G.; Mcafee, j. G. (2004). Assessment in Speech-Language Pathology. U. S. A, Thomson Delmar Learning.

- Shriberg, L.; Kwiatkowski, J. (1980). *Natural Process Analysis*. NewYork, John Wiley and Sons.
- Stoel- Gammon, C. (1991). *Theories of Phonological Development and Their Implications for Phonological Disorders*. In M, Yavaş (ed.). *Phonological Disorders in Children*. London, Routledge.
- Stoel-Gammon, C.; Dunn, C. (1985). *Normal and Disordered Phonology in Children*. Baltimore University Park Press.
- Topbaş, S. (1991). *Sesbilgisi Açısından Dil Edinimi Süreci*. Beşinci Dilbilim Sempozyumu, İzmir.
- Topbaş, S. (2006). *Sesbilgisel Gelişim*. S, Topbaş (ed.). *Dil ve Kavram Gelişimi*. 2. Baskı, Ankara, Kök Yayıncılık.
- Vihman, M. M. (1978). *Consonant Harmony: Its Scope and Function in Child Language*. In J. Greenberg; C. A. Ferguson; E. A. Moravcsik (eds.). *Universals of Human Language*. vol 2, Standford, CA, Standford University Press.
- Walters, S. Y. (2000). *Phonological Development in Children Exposed to Two Languages Simultaneously*. Degree of Doctor of Philosophy in the School of Education, NewYork University, NewYork.
- Weiner, F. (1979). *Phonological Process Analysis*. Baltimore, University Park Press.
- Weinreich, U. (1968). *Language in Contact*. The Hague, Mouton.

Ek Kaynaklar

- Anderson, R.; Smith, B. (1987). *Phonological Development of Two-Year-Old Monolingual PuertoRican Spanish-Speaking Children*. *Journal of Child Language*, 14, 57-78.
- Berenthal, J. E.; Bankson, N. W. (1988). *Articulation and Phonological Disorders*. NewYork, Elsevier.
- Dodd, B.; Lacano, T. (1989). *Phonological Disorders in Children: Changes in Phonological Process Use During Treatment*. *British Journal Disorders of Communication*, 24, 333-351.
- Gildersleeve-Neumann, C.; Davis, B. (1998). *Learning English in a Bilingual Preschool Environment: Change Overtime*. Paper Presented at the Annual Convention of the

- American Speech-Language-Hearing Association, San Antonio, TX.
- Haugen, E. (1953/ 1969). *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*. University of Pennsylvania Press 1953, Philadelphia, Indiana University Bloomington 1969.
- Haugen, E. (1956). *Bilingualism in the Americans: A Bibliography and Research Guide*. Publication of the American Dialect Society.
- Lado, R. (1957). *Linguistics Across Cultures*. In A, Arbor (ed.). University of Michigan.
- Macken, M. A.; Ferguson, C. A. (1982). *Cognitive Aspects of Phonological Development: Model, Evidence and Issues*. In K. E, Nelson (ed.). *Children's Language*. vol 4, NewYork, Gardner Press.
- Murrell, M. (1966). *Language Acquisition in a Trilingual Environment: Notes from a Case Study*. *Studia Linguistica* ,20, 9-35.
- Stamp, D. A. (1969). *A Dissertation on Natural Phonology*. NewYork, Garland.
- Vihman, M. (1996). *Phonological Development: The Origins of Language in the Child*. Oxford, U.K, Blackwell.
- Vivaldi, A. (1990). *Phonological Process Use and Dissolution in the Acquisition of Puerto Rican Spanish*. Unpublished Doctoral Dissertation, NewYork University.

Analysis of Phonological Processes in Turkish Speaking of Bilingual Children at the Age of 5 to 8[†]

Meryem Rezzagil & Berrin Akman*

Hacettepe University, Turkey

Received: 10.06.2014 - Revised: 25.09.2014 - Accepted: 16.10.2014

Summary

Problem Statement: This study intends to reveal and compare the phonological processes of bilingual children.

Purpose of the Study: The goal of this study is to determine the phonological processes exhibited by 5-8 years old (English / Turkish, German / Turkish and Farsi / Turkish bilingual children) and make a comparison between them in their Turkish speech and emphasize the importance of vowels in phonological process usage.

Method(s): The sample group for the research consists of 41 bilingual children aged 5 to 8, attending foreign preschools, grade 1 and grade 2 of elementary schools. Ankara Articulation Test (AAT) was used to evaluate the phonological processes of children. AAT was developed in June 2005 by Ege, Acarlar and Turan in order to make a systematic evaluation of Turkish sound acquisition and use of children at the age of 2 to 12. This is a descriptive study designed in a cross-sectional way.

Findings and Discussions: It appears that there are some differences and similarities in the phonological process usage between bilingual children in their Turkish speech.

Conclusions and Recommendations: Given the total use of four main phonological processes in percentages, syllable structure processes are most used by German/ Turkish bilingual children. The group that used assimilation

*Corresponding Author: E-mail: bakman@hacettepe.edu.tr

[†]The data used in this article is obtained from "Analysis of Turkish articulation properties on the basis of phonological processes of bilingual children between 5 to 8 years of age" master thesis, written by first author. Thesis registered number is 26518 in National Thesis Center.

ISSN: 2146-7811, ©2014

and sound replacement processes most is English/Turkish bilingual children. Substitution processes are most used by Farsi/ Turkish bilingual children. Also processes related with vowels are most used by Farsi/ Turkish bilingual children. The results of this research also show that in the assessment of bilingual children's language, vowels are as important as consonants.

Keywords: Phonological Process, Bilingual Children, Language Development